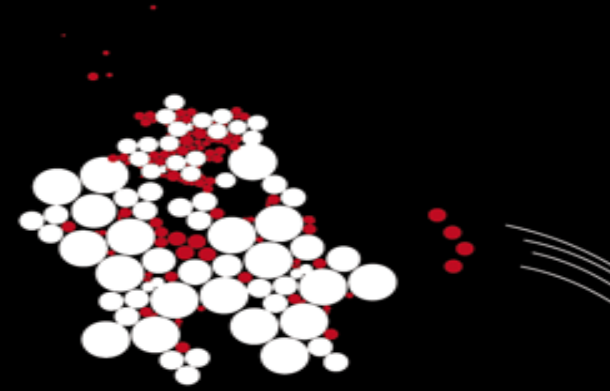

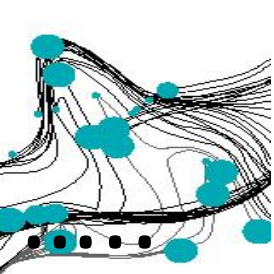
Tools om zicht te krijgen op de formatieve cultuur in school

Christel Wolterinck, c.h.d.wolterinck@utwente.nl

Project InformED, m.m.v. Kim Schildkamp, Cindy Poortman,
Jitske de Vries, Adrie Visscher (UT), Jeroen van Merriënboer (UM)

Herkenning.....

'Mijn leerlingen zien
het belang van
formatief toetsen
niet in'

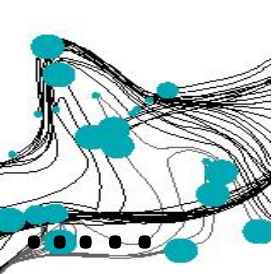
'Ik vind formatief
toetsen belangrijk,
maar krijg mijn
collega's niet mee'

DOCENT

LEERLING

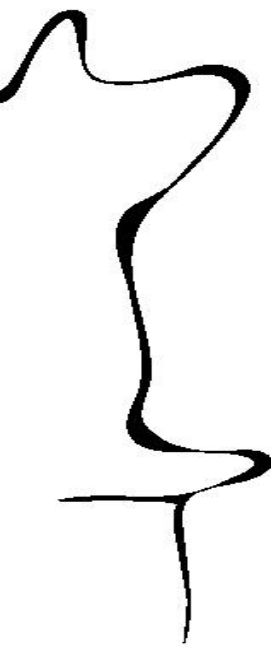
Mijn schoolleider
zegt: 'formatief
toetsen, daar
moeten we iets
mee'.

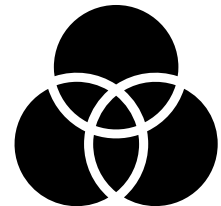
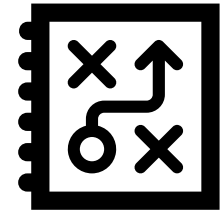
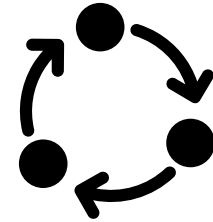
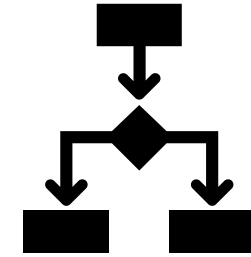
Leerdoelen

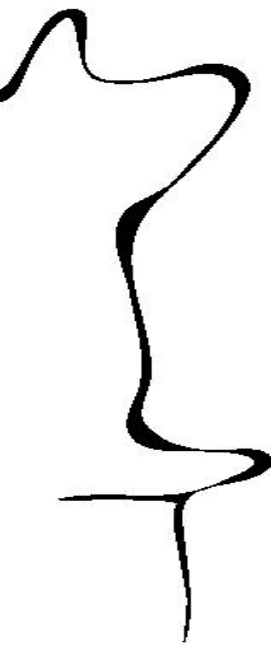
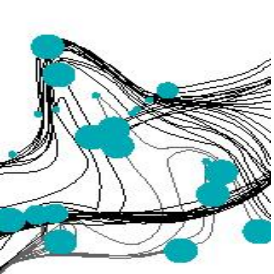
De deelnemers:

- Hebben inzicht in het concept formatief toetsen
- Maken kennis met de cyclus formatief evalueren
- Krijgen inzicht in tools bruikbaar voor ontwikkelen van formatieve cultuur in school
- Krijgen inzicht in hoe een formatieve cultuur is te ontwikkelen in de praktijk

Theoretische kaders

3 vragen, 3 actoren en 5 strategieën

	waar werkt de leerling naar toe? FEEDUP	waar staat de leerling nu? FEEDBACK	hoe komt de leerling naar de gewenste situatie? FEEDFORWARD
docent	Verhelderen van leerdoelen en delen van criteria voor succes	Verzamelen van bewijs over het leren van leerlingen (toetsing)	Terugkoppeling geven gericht op verder leren
medeleerling	Begrijpen en delen van leerdoelen en criteria	Activeren van leerlingen als belangrijke informatiebronnen voor elkaar (peer-assessment)	
leerling	Begrijpen van leerdoelen en criteria	Activeren van leerlingen in het stimuleren van eigenaarschap over het eigen leren (self-assessment)	

Op basis van Black & Wiliam (2008) en Wiliam (2011)

Cyclus formatief evalueren

**Success
Criteria**

Waar werkt de
school / docent /
leerling naartoe?

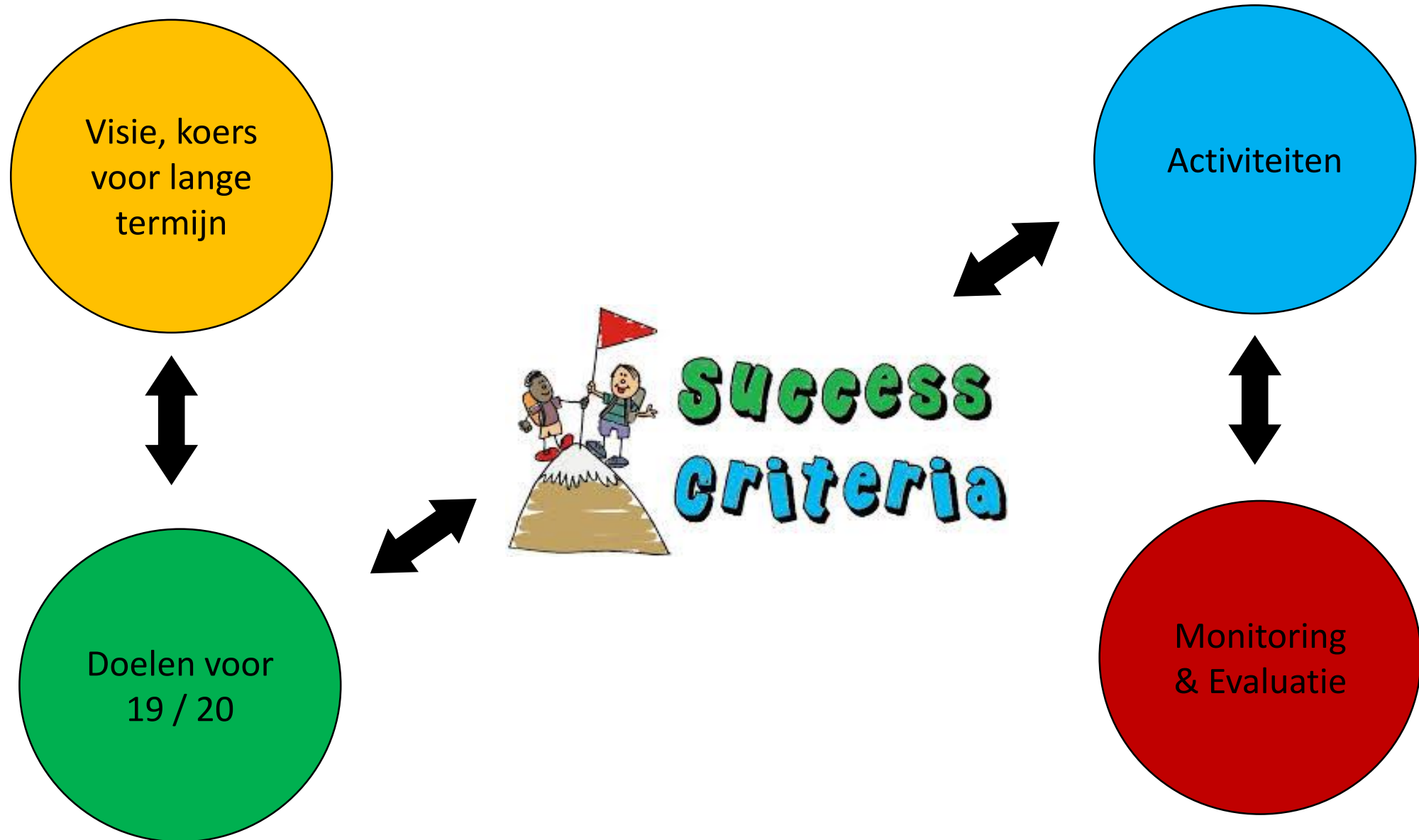
Hoe komt de school /
docent / leerling naar
de gewenste situatie?

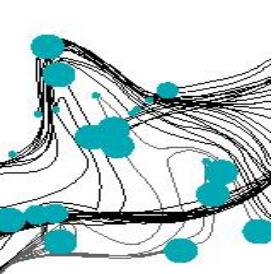

Waar staat de
school / docent
/ leerling nu?

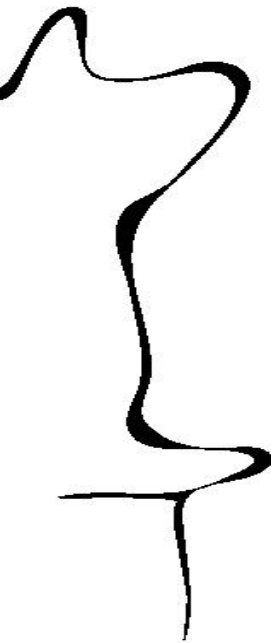
© SLO

Formatief evalueren: les, team, vaksectie, school

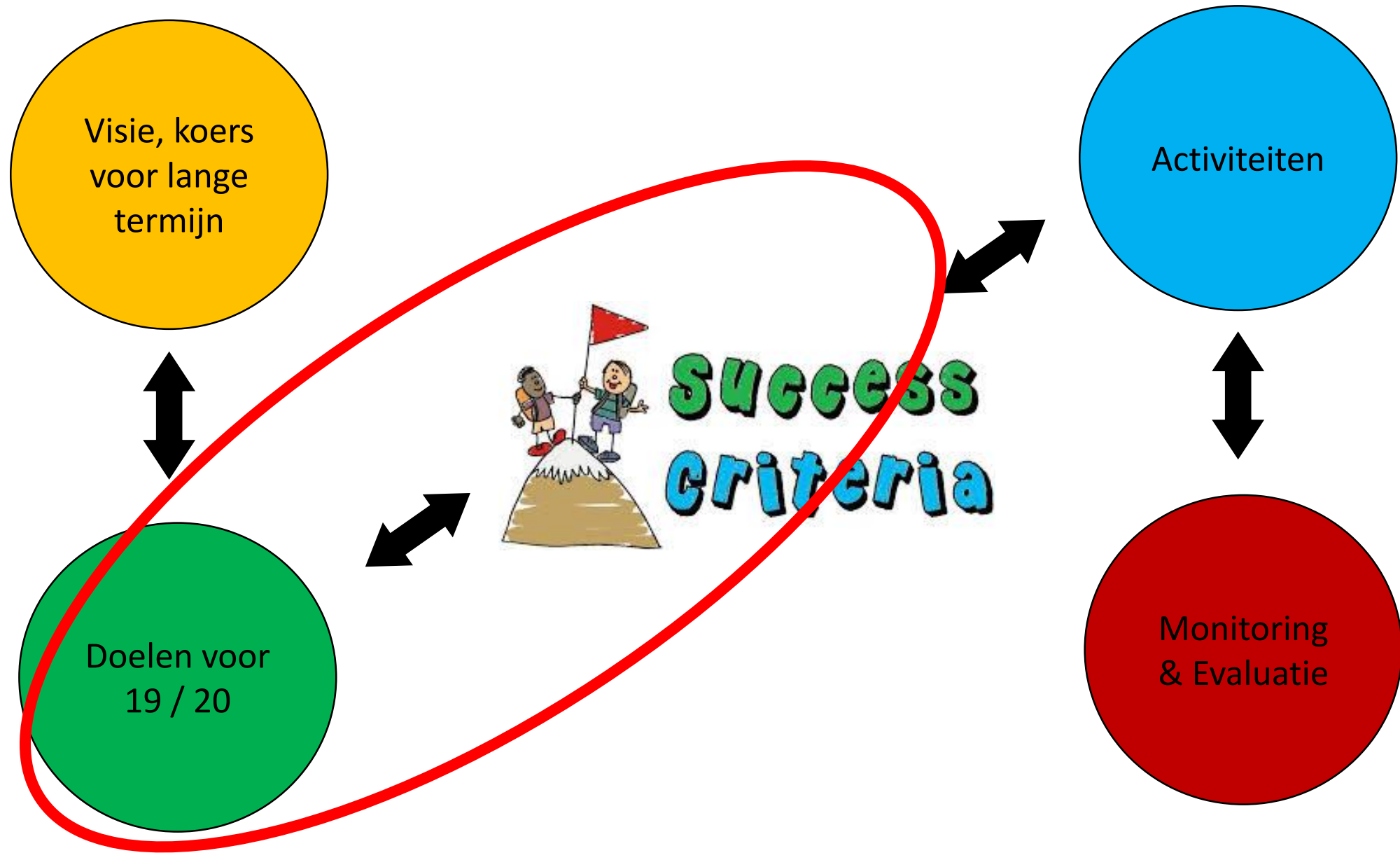

Starten met doelen en succescriteria

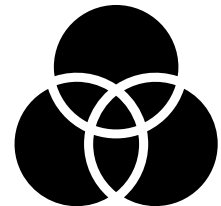
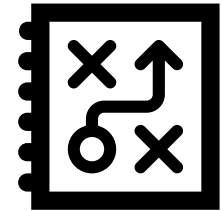
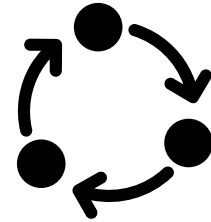
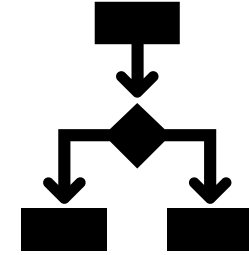

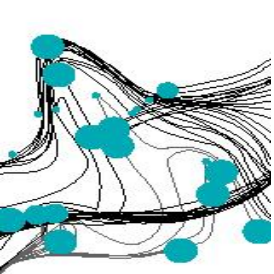
	waar werkt de leerling naar toe?	waar staat de leerling nu?	hoe komt de leerling naar de gewenste situatie?
docent	Verhelderen van leerdoelen en delen van criteria voor succes	Verzamelen van bewijs over het leren van leerlingen (toetsing)	Terugkoppeling geven gericht op verder leren
medeleerling	Begrijpen en delen van leerdoelen en criteria	Activeren van leerlingen als belangrijke informatiebronnen voor elkaar (peer-assessment)	
leerling	Begrijpen van leerdoelen en criteria	Activeren van leerlingen in het stimuleren van eigenaarschap over het eigen leren (self-assessment)	

Starten met doelen en succescriteria

Tools

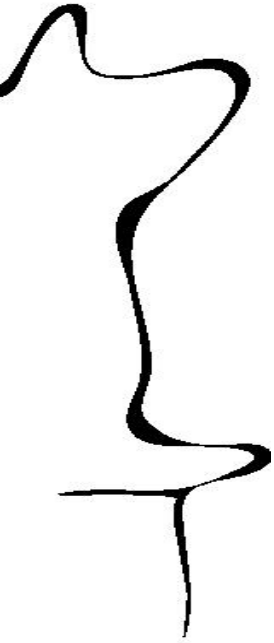

Tools om feedback te organiseren

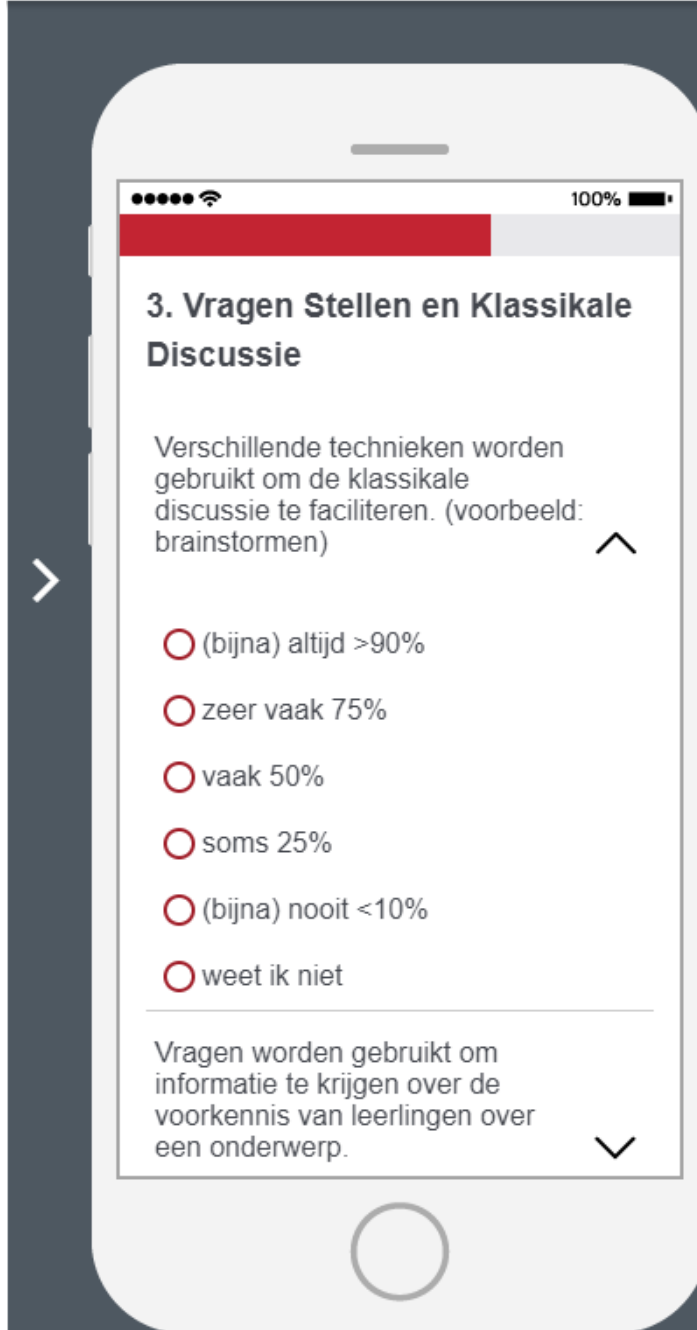
Monitoring
& Evaluatie

- Docent vragenlijst formatief toetsen
- Leerling vragenlijst formatief toetsen
- Leerling vragenlijst motivatie en zelf regulatie
- Les observatie instrument

Docent vragenlijst Formatief Toetsen in de les

	(bijna) altijd >90%	zeer vaak 75%	vaak 50%	soms 25%	(bijna) nooit <10%	weet ik niet
Verschillende technieken worden gebruikt om de klassikale discussie te faciliteren. (voorbeeld: brainstormen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vragen worden gebruikt om informatie te krijgen over de voorkennis van leerlingen over een onderwerp.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen worden aangemoedigd om vragen aan elkaar te stellen tijdens de les. (voorbeeld: de docent nodigt routinematig de leerlingen uit om vragen te stellen aan medeleerlingen voor een bijdrage aan discussies)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vragen stellen gaat verder dan de één-juist-antwoord-stijl (waarbij de focus vaak ligt op het proberen te raden van het antwoord dat de docent in gedachten heeft) naar het gebruiken van meer open vragen die het dieper nadenken bevorderen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onjuiste antwoorden van leerlingen worden gebruikt bij het sturen van het lesgeven en het leren. (voorbeeld: een leerling wordt gevraagd om uit te leggen waarom hij/zij een bepaald antwoord gaf)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen kunnen aan anderen uitleggen wat ze aan het leren zijn. (voorbeeld: als er een bezoeker in de klas komt kunnen leerlingen verwoorden wat ze aan het leren zijn in termen die aangeven welke kennis, vaardigheden, concepten en/of houdingen worden ontwikkeld)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Leerling vragenlijst Formatief Toetsen in de les

[illegible]

Leerling vragenlijst Motivatie en Zelfregulatie

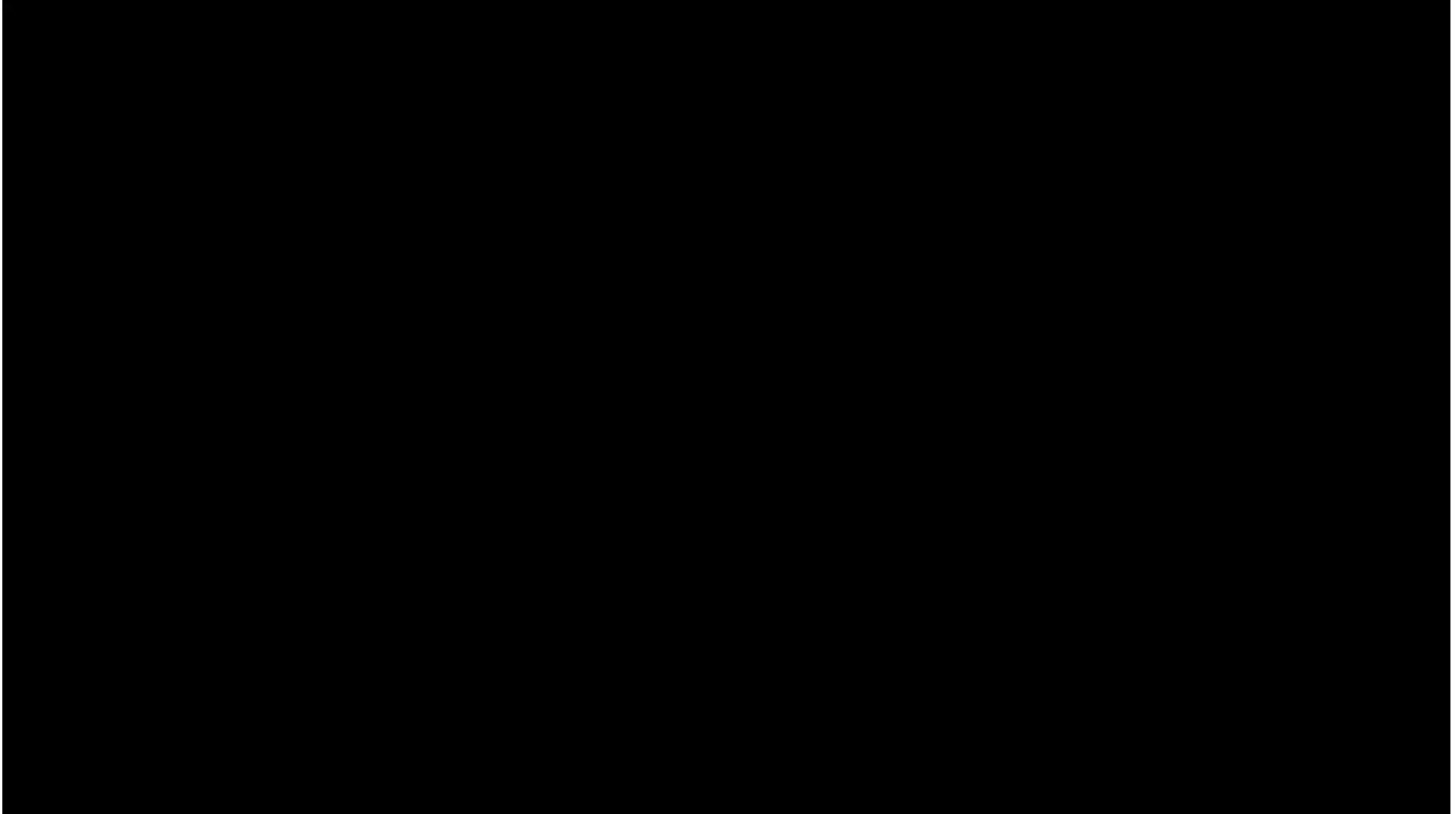
	Helemaal niet waar voor mij			Noch waar, noch onwaar			Helemaal waar voor mij
Ik begrijp de stof beter door wat we moeten lezen in verband te brengen met wat de leraar heeft verteld.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik leer, zet ik de begrippen in de leerstof op een logische manier bij elkaar.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Steeds als ik bij dit vak een stelling of conclusie hoor, bedenk ik of je ook iets anders kunt beweren.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het overkomt me geregeld dat ik iets heb gelezen voor dit vak en dat ik niet echt begrijp waarover het gaat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het moeilijk me aan een planning te houden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik controleer vaak samen met klasgenoten of ik de leerstof voldoende heb begrepen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Op dit moment is het mij heel wat waard om een goed cijfer te halen voor dit vak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

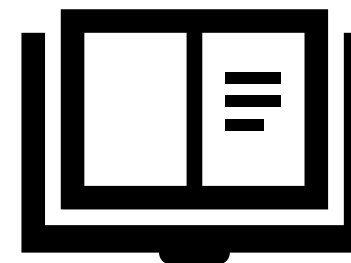
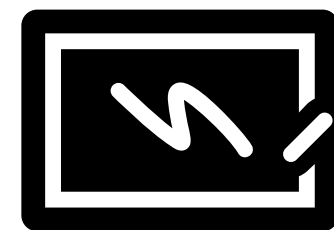
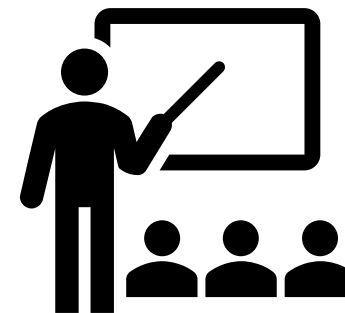
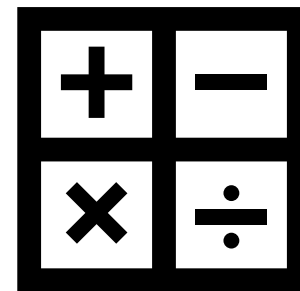
Observatie instrument formatief toetsen in de les

Aspect van formatief toetsen	Succescriteria	Score
Delen van leerdoelen	- De leerdoelen worden genoemd (0/1). - De leerdoelen zijn specifiek op het leren en niet op activiteiten (0/1). - De leerdoelen worden meerderen keren genoemd gedurende de gehele les (0/1). - De docent betreft de leerlingen hierbij (0/1).	
Delen van succescriteria	- De succescriteria worden genoemd (0/1). - De succescriteria worden meerderen keren genoemd gedurende de gehele les (0/1). - De docent betreft de leerlingen hierbij (0/1).	
Informatie verzamelen	- Informatie wordt op meerdere momenten verzameld (0/1). - Informatie wordt door middel van verschillende typen strategieën verzameld (0/1). - Informatie over het leerproces van alle leerlingen wordt verzameld (0/1). - Toets-strategieën worden expliciet gelinkt aan de leerdoelen en succescriteria (0/1). - De docent betreft de leerlingen hierbij (0/1).	
Analyseren en interpreteren van informatie	- Zwakke punten worden genoemd op basis van de verzamelde informatie (0/1). - Sterke punten worden genoemd op basis van de verzamelde informatie (0/1). - De link met leerdoelen en succescriteria wordt genoemd (0/1). - De docent betreft de leerlingen hierbij (0/1).	
Stimuleren van het leerproces van leerlingen	- Commentaar wordt gegeven over hoe te verbeteren (0/1). - De instructie wordt aangepast op basis van de verzamelde informatie (0/1). - De link met leerdoelen en succescriteria wordt genoemd (0/1). - De docent betreft de leerlingen hierbij (0/1).	

Een voorbeeld uit de training van vorig jaar

Voorbeelden uit de praktijk

Visie

Begeleiding

Leerklimaat

Programma

Didactiek

Close the gap

Here

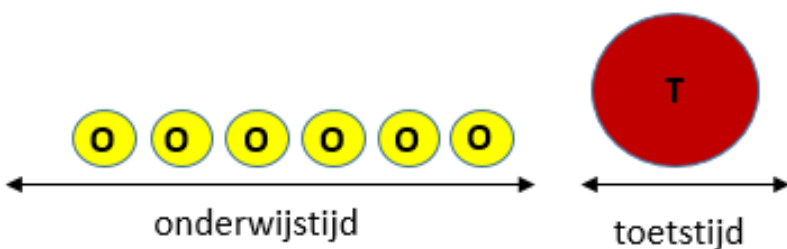
There

Praktijk

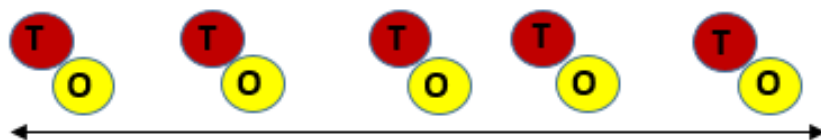

URGENTIE.....

BALANS.....ER WORDT (TE) VEEL GETOETST!

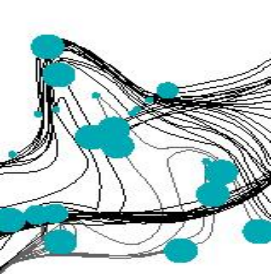

Integratie van toetsen en leren

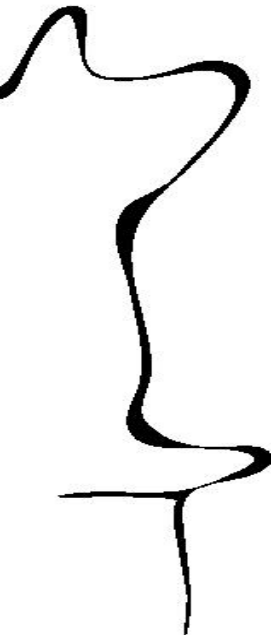

Formatief toetsen heeft als doel **informatie** te geven aan de docent en leerlingen over de mate waarin de stof al wel of niet beheerst wordt. Deze informatie kan worden gebruikt als **feedback** om het **leerproces** waar nodig **bij te sturen**

Toetsen als startpunt van leren!

FORMATIEF VERSUS SUMMATIEF

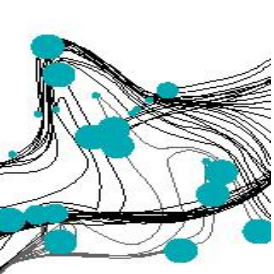

Formatief toetsen is als de kok de soep proeft:
Gericht op de voortgang en ontwikkeling; moet er nog wat aan de soep worden toegevoegd?

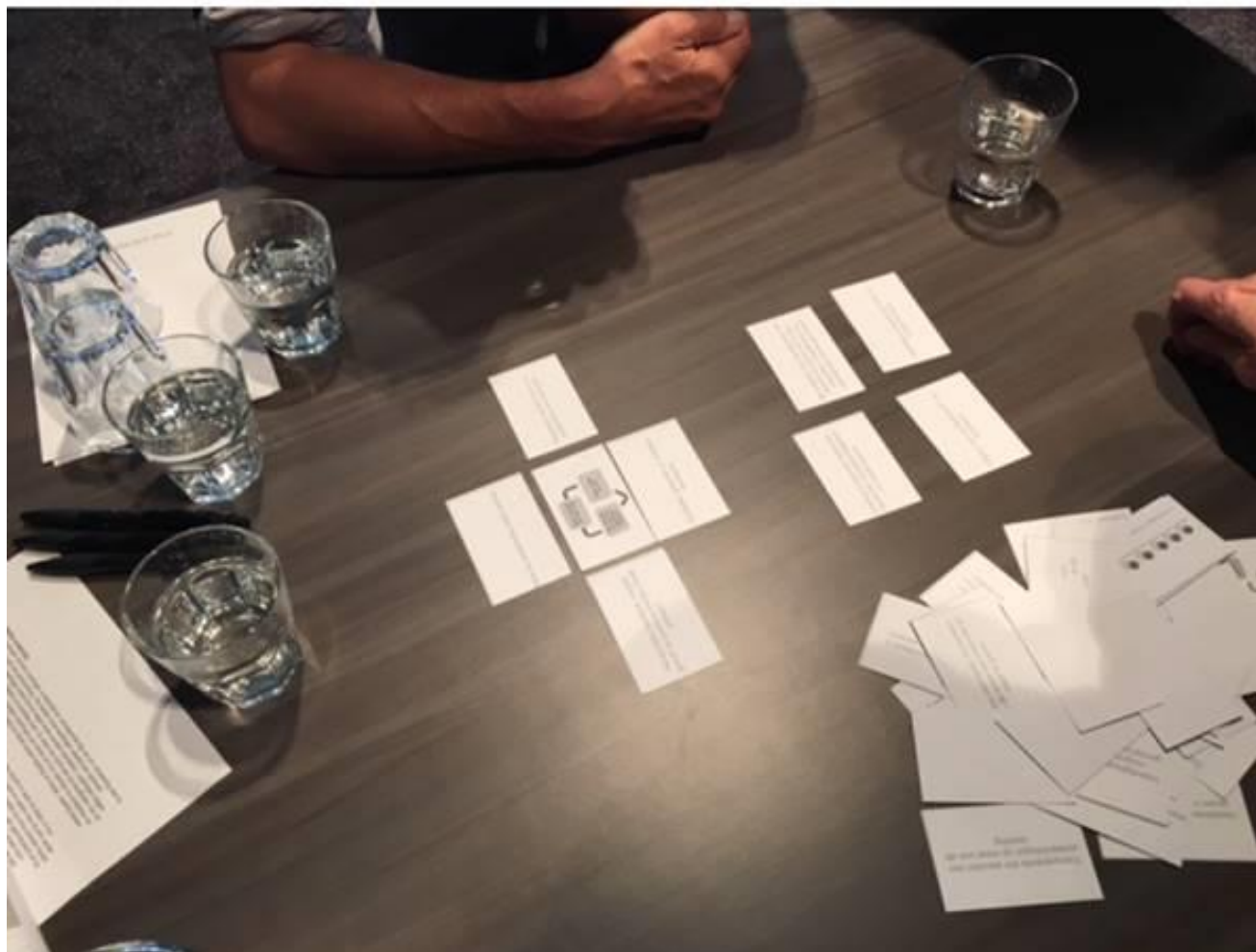
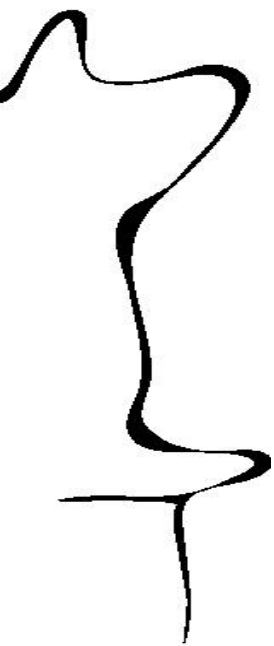

Summatief toetsen is als de klant de soep proeft:
Gericht op het toekennen van een oordeel; is de soep van voldoende kwaliteit?

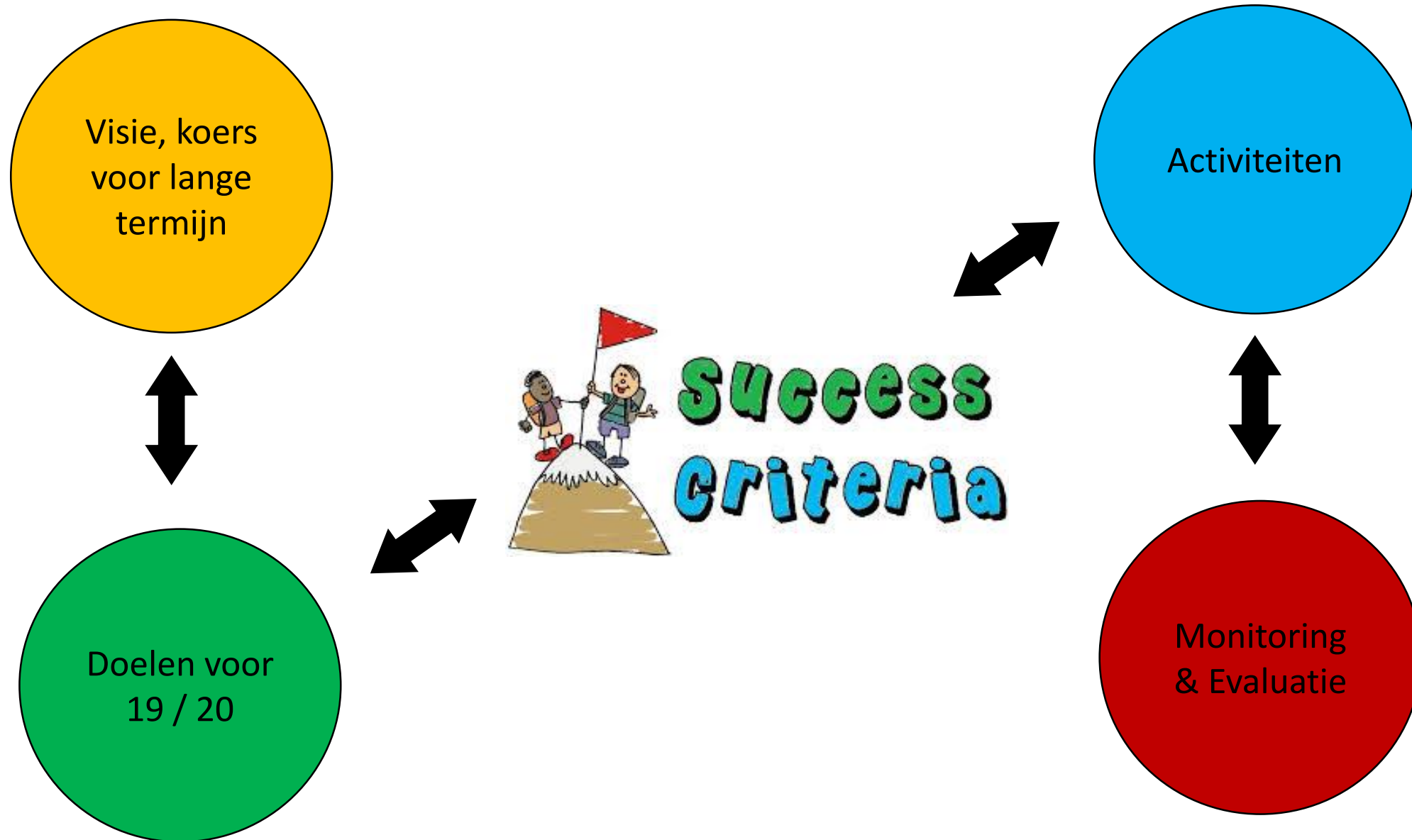

Gezamenlijke taal ontwikkelen

Formatief evalueren: les, team, vaksectie, school

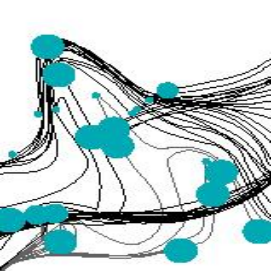

Wat willen we bereiken? (Doel)	We lopen rond en zien in 2021? (Feed Up)	Waar staan we nu? (Feed Back)	Wat gaan we dit jaar doen? (Feed Forward)
Onderwijs op maat en brede vorming maken het leren en ontwikkelen van jonge mensen betekenisvol en aantrekkelijk, voor henzelf voor anderen en voor de samenleving. Leerlingen en medewerkers van Marianum zijn zich bewust van wat ze willen en wat hun mogelijkheden en beperkingen zijn én hoe ze een volgende stap kunnen zetten. Ze handelen en denken vanuit eigenaarschap dat groeit in de wisselwerking met medeleerlingen en begeleiders.	In concrete doelen betekent dat: - Het formatief handelen en brede vorming de basis zijn van het onderwijs en de begeleiding en duidelijk herkenbaar zijn voor leerlingen en ouders in het formele en informele curriculum. Hierbij is uitgangspunt dat de domeinen, ICT, leermiddelen, pedagogisch-didactisch handelen en leerlingbegeleiding integraal verbonden zijn. De zichtbaarheid van de onderdelen wordt aangetoond door de kwaliteitsmetingen die Marianum uitvoert. - Er een zichtbare en vanzelfsprekend kwaliteitscultuur is gericht op leren van en met elkaar. Deze cultuur wordt aangetoond door de mate waarin en de manier waarop medewerkers deelnemen aan het uitwisselen, delen en vergaren van professionaliteit. - Er verschillen zichtbaar zijn in de ontwikkeling van individuen. Deze verschillen worden opgetekend en vastgelegd in reguliere individuele ontwikkelgesprekken tussen medewerker en leidinggevende. (ten minste 1 maal per	- Algemene doelen worden vertaald naar herkenbare doelen en succescriteria die onderdeel uitmaken van de plannen (school, team, sectie) - De uitvoering van en het draagvlak voor de te realiseren doelen worden op vier formele meetmomenten in beeld gebracht door de 'tussenstand' te meten. (De vier meetmomenten zijn: schoolbrede sectiegesprekken in het najaar, schoolbrede lesbezoekweken in najaar en voorjaar, masterclass-dag in het voorjaar). - We borgen de kwaliteit van de processen door ze op te nemen als evaluatiemomenten op de beleidsagenda en ze te bespreken in onderwijsteams en de MR. - We zetten in op het verwerven van kennis en inzichten; door ervaring opdoen met pilots, door voorbeelden te laten zien op masterclasses en door deelname aan professionaliseringstrajecten en leernetwerken te stimuleren.	- Ontwikkelingen verankeren in beleid: notitie herinrichting onderwijsstromen Marianum, notitie herinrichtingsplan Marianum, notitie voorstel ontwikkeltijd bespreken en vaststellen in onderwijsteams en MR. Notitie brede vorming en identiteit verder inhoud geven. - Werken aan inbedding en verdieping collega's stimuleren veel voorbeelden te laten zien, instrumentarium te ontwikkelen en te delen. Daarvoor bieden we het volgende aan: structurele ontwikkelmiddagen voor sectie en team, in company professionaliseringstrajecten: dyslectie, differentiëren, didactisch coachen, leerdoeldenken, formatief evalueren, twee Marianum masterclasses per jaar, mini leerlabs o.a. voor het ontwikkelen van hybride leren vmbo en h/v, peer learning. Iedere collega maakt deel uit van een themagroep die bezig is met een aspect van onderwijsvernieuwing op Marianum. - De vervolgstap in professionalisering zetten: brede groep adapters eigenaar

Wat willen we bereiken? (Doel)	We lopen rond en zien in 2021? (Feed Up)	Waar staan we nu? (Feed Back)	Wat gaan we dit jaar doen? (Feed Forward)
Team WOL Optimaal functioneren van de matrix organisatie. Ontwikkelingen binnen de vaksecties katalyseren ontwikkelingen binnen de onderwijsteams / expertteams en omgekeerd.	- Vaksecties als zelfsturende teams die met een opbrengstgerichte werkhouding werken aan onderwijsontwikkeling. - Sectieleiders zijn onderwijskundige leiders die binnen de vaksectie ontwikkelingen kunnen vlot trekken en hier ruimte voor krijgen.	- Vaksecties werken met een vakwerkplan waarin speerpunten voor ontwikkeling staan beschreven. - Jaarlijks vindt evaluatie plaats tussen voltallige vaksecties en schoolleiding - Aandacht voor rolverschuiving “van sectievoorzitter naar sectieleider” door aandacht voor thema’s als gedeeld leiderschap / lerende organisatie / feedback cultuur	- Evaluatiegesprekken tussen voltallige vaksecties en schoolleiding met de focus op opbrengstgerichte werkwijze t.a.v. onderwijsontwikkeling - Vakwerkplannen met concreet en meetbaar geformuleerde doelen en succescriteria. - Profilering VMBO en HAVO/VWO is zichtbaar binnen vakwerkplan. - Ontwikkelen van feedbackcultuur d.m.v. formatief toetsen in de lespraktijk. - Ontwikkelen van leiderschapsvaardigheden bij sectieleiders door twee themamiddagen hieraan te besteden.
Leerling is eigenaar van eigen leerproces, heeft zicht op zijn / haar ontwikkeling.	Leerlingen hebben zicht op eigen leerproces en werken met samen met hun docent aan feed up (waar werk ik naartoe?), feedback (waar sta ik nu?), feed forward (wat is de volgende stap?). Leerlingen presenteren hun groei / ontwikkeling in het portfolio. Docenten maken in hun didactiek gebruik van formatief toetsen.	Er is gemeenschappelijke taal over wat formatief toetsen is binnen het team. Enkele docenten experimenteren in de les met formatieve activiteiten. Een aantal docenten werken met lesplanners uitgaande van leerdoelen. Enkele docenten brengen met hun toetsen de groei van leerlingen in beeld.	- Kijkwijzer ontwikkelen voor lesobservaties: focus op “leerdoelen in de les” - Elke docent maakt gedurende periode 1 minimaal 3 lesopnames - Elke docent reflecteert met m.b.v. kijkwijzer op eigen les - Elk teamlid deelt de lesfragmenten met 2 collega’s in het team en krijgt feedback aan de hand van de kijkwijzer - In elke teambijeenkomsten gebruiken we 15 min voor het delen van ‘good practices’

Doelstelling/ Thema	Je loopt rond en je ziet in 2021! (Feed up)	Waar sta je nu? (Feed back)	Wat ga je doen? (Feed forward)
Spreek- en gespreksvaardigheid	-In alle klassen is zoveel als mogelijk doeltaal = voertaal de norm - Spreekvaardigheid is een vast onderdeel van de les - De veiligheid binnen de les is waarneembaar waardoor leerlingen fouten durven maken. - Fouten mag je maken, daar leer je van.	- Het is per klas verschillend hoeveel er Engels er wordt gesproken - Per docent verschillend en per leerjaar verschillend - Leerlingen durven vaak geen Engels te spreken, omdat ze bang zijn fouten te maken	-Het goede voorbeeld geven als leraar. - Het met elkaar bepalen van “classroom rules” - Spreekvaardigheid activiteiten met elkaar delen, uitproberen en evalueren. - Wekelijks terug laten komen als onderdeel van de les en evalueren met de leerlingen.
Differentiatie binnen en buiten de klas.	-Leerlingen werken op hun eigen niveau aan taken naast de klassikale instructie. - Een variatie van werkvormen wordt aangeboden door de leraren De leerlingen kunnen op meerdere plekken binnen en buiten de school aan het werk om hun doelen te kunnen bereiken	-Veel klassikale werkvormen alle leerlingen doen hetzelfde. - Werken in groepjes aan samenwerkingsopdrachten. - Leerlingen in de klas. - Diataal en Anglia worden gebruikt voor differentiatie binnen de klas.	- Leerlingen laten ontdekken en formuleren hoe een goed eindproduct eruit moet zien. - Hoe de individuele leerling tot een goed eindresultaat komt mag hij/zij zelf beslissen in samenspraak met de leraar. Flexibiliteit in het gebruik van het schoolgebouw in overleg met de schoolleiding en OOP. - Leerlingen zijn verantwoordelijk voor hun eigen gedrag op de verschillende werkplekken binnen de school.
Doorlopende leerlijn van 4 vmbo naar 4 havo.	- Goede communicatie / overleg en afstemming tussen leraren van vmbo 4 en havo 4. - Afstemming van de programma's op de verschillende vaardigheden. (luister-, spreek-, lees-, en schrijfvaardigheid).	- Weinig overleg tussen havo en vmbo docenten wat betreft de inhoud van de vaardigheden, alleen algemene regels. - Er vindt geen overdracht plaats van de individuele leerlingen/groepen aan het einde van het schooljaar.	- Vaksectie draagt leerlingen/klassen over aan de nieuwe docent aan het einde van het schooljaar. (of zo gauw als bekend is wie waar gaat lesgeven). - Data vergaren: welke leerlingen doen de overstap van vmbo naar havo en hoe presteren zij binnen de verschillende vaardigheden? - Programma in 4 vmbo uitbreiden om de aansluiting met de havo soepel te laten verlopen. (bijvoorbeeld een extra uur Engels per week)

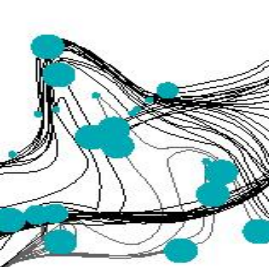
KWALIFICATIE		
	Succescriteria	Hoe dan? (ter inspiratie) (Wat doen we dan in de school en tijdens de lessen?)
- DOELGERICHT LEREN	Lesdoelen zijn zichtbaar voor leerlingen Terugblik op behalen van leerdoelen Lesmethode is omgezet naar leerdoelen en leerdoelkaarten Op basis van hogere doel, kiezen leerlingen zelf hun leerdoelen.	
- DIFFERENTIËREN	Omgaan met verschillen in de les is zichtbaar. Zowel de instructie als de verwerking wordt afgestemd op verschillen tussen leerlingen. Differentiëren op tempo en niveau zijn herkenbare vormen.	
- BETEKENISVOL LEREN	Het leren vindt plaats in een voor de leerling levensechte context, situatie of activiteit uit de werkelijkheid al dan niet gesimuleerd. Deze context sluit naadloos aan bij het door de leerling gekozen profiel, vakkenpakket of belevingswereld.	
- BUITENSCHOOLS LEREN	Activiteiten worden georganiseerd buiten school(tijd) die bedoeld zijn om de leerprestaties te verbeteren en de vakkennis te vergroten. Keuzevakken en modules van de profielen worden geheel of gedeelte gegeven bij bedrijven.	
- REALISTISCHE (PRAKTIJK)LESSEN	Maatschappij/bedrijfsleven wordt nog actiever binnen de school gehaald. Werken met alomvattende projecten. Leerlingen systematisch inzetten voor opdrachten/activiteiten zowel binnen als buiten de school.	

LED, Leerlingen Evalueren Docenten

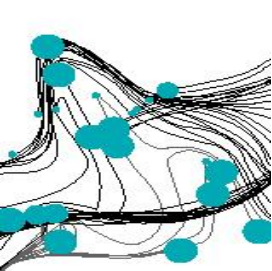

Een feedbackinstrument op school-, team- en individueel niveau

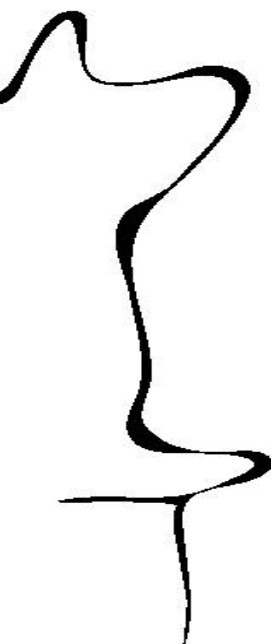

Doorontwikkeling van de LED

-
- Focus op ontwikkelpunten
 - Vragenlijst met 41 items
 - Items onderverdeeld in 7 categorieën
 - Score op 4 puntenschaal
 - Elke docent kiest zelf 3 lesgroepen
 - Visualiseren m.b.v. spinnenweb
 - Aantal respondenten 18-19: **5686**

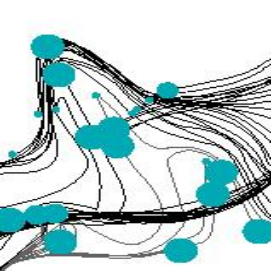

Categorieën in LED

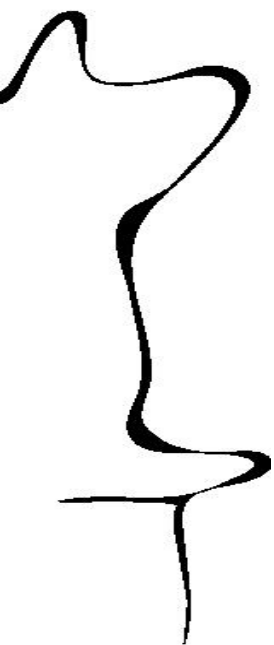

Perceptie van leerlingen over:

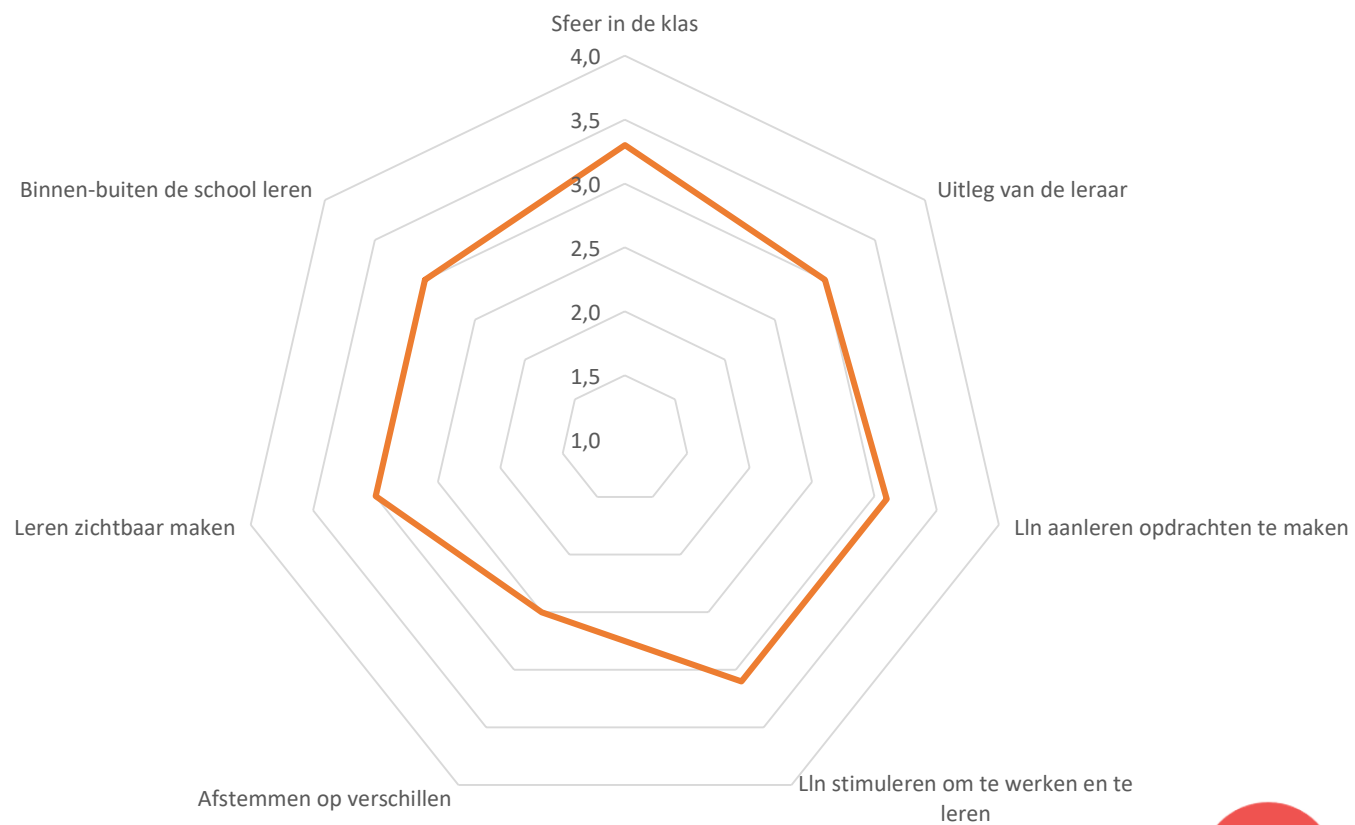
1. Sfeer in de klas
2. Uitleg van de leraar
3. Leerlingen aanleren opdrachten te maken
4. Leerlingen stimuleren om te werken en te leren
5. Afstemmen op verschillen
6. Leren zichtbaar maken
7. Binnen-buiten de school leren

DOCENT

Leerlingen evalueren docenten: individueel

1. Zeer ontevreden

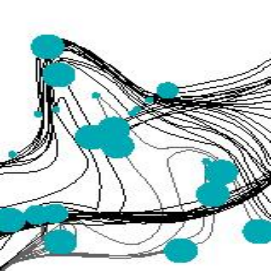
2. Ontevreden

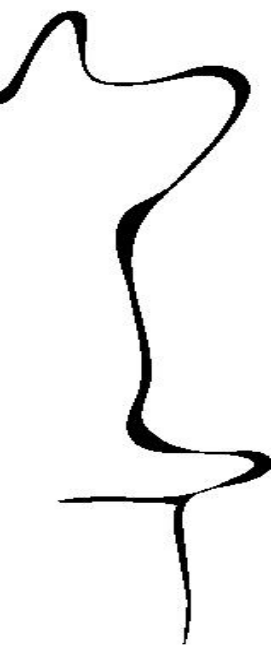
3. Tevreden

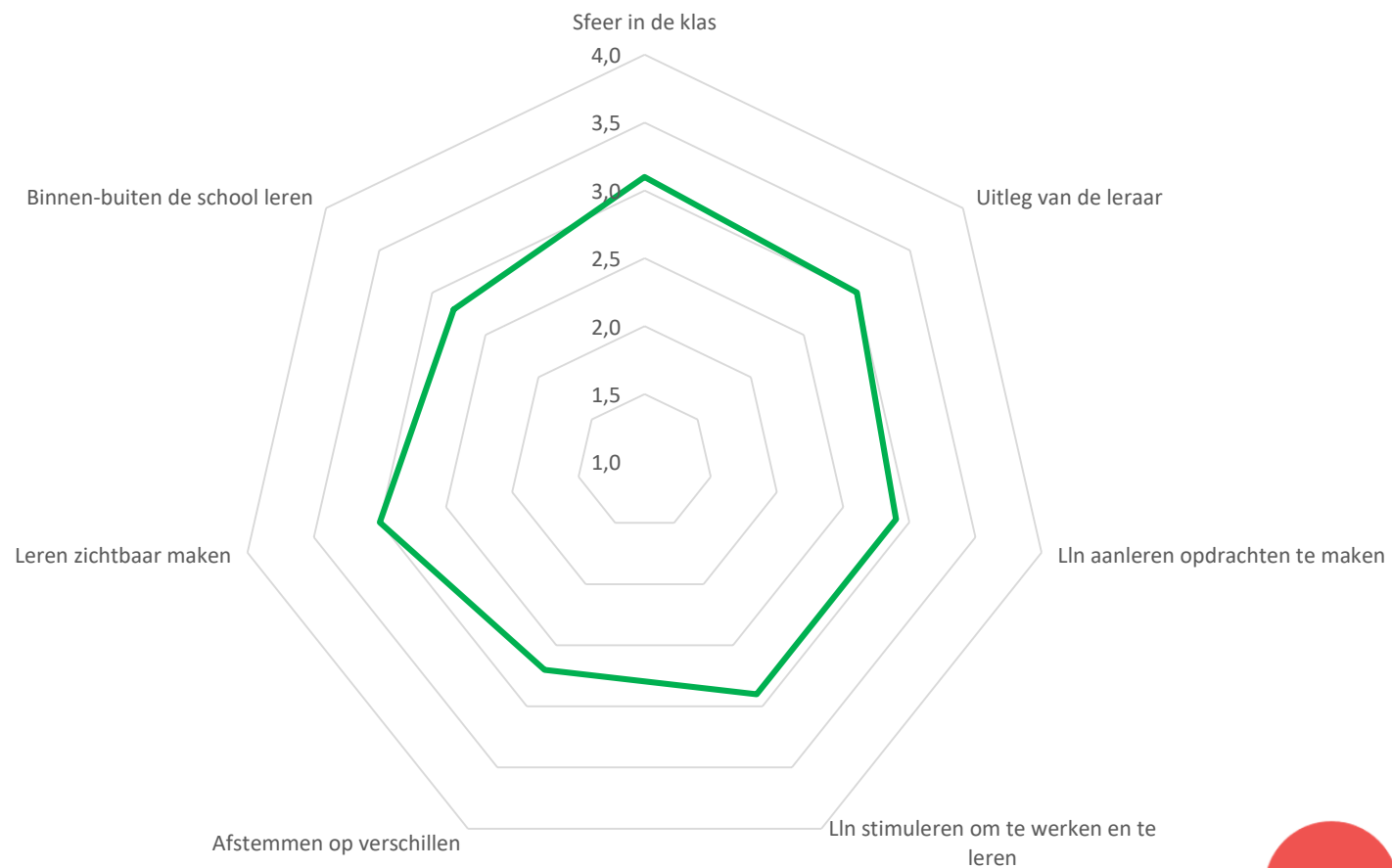
4. Zeer tevreden

TEAM

Leerlingen evalueren docenten: Team-niveau

1. Zeer ontevreden

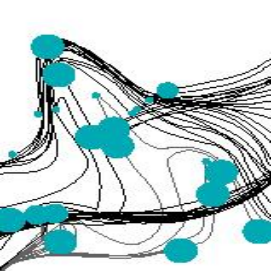
2. Ontevreden

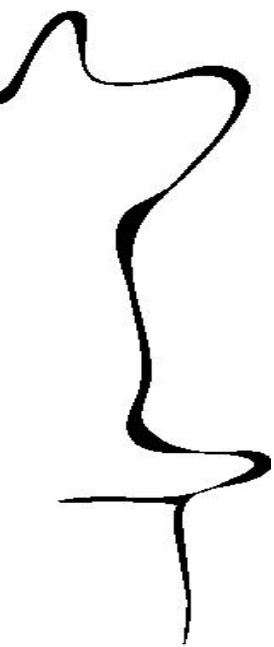
3. Tevreden

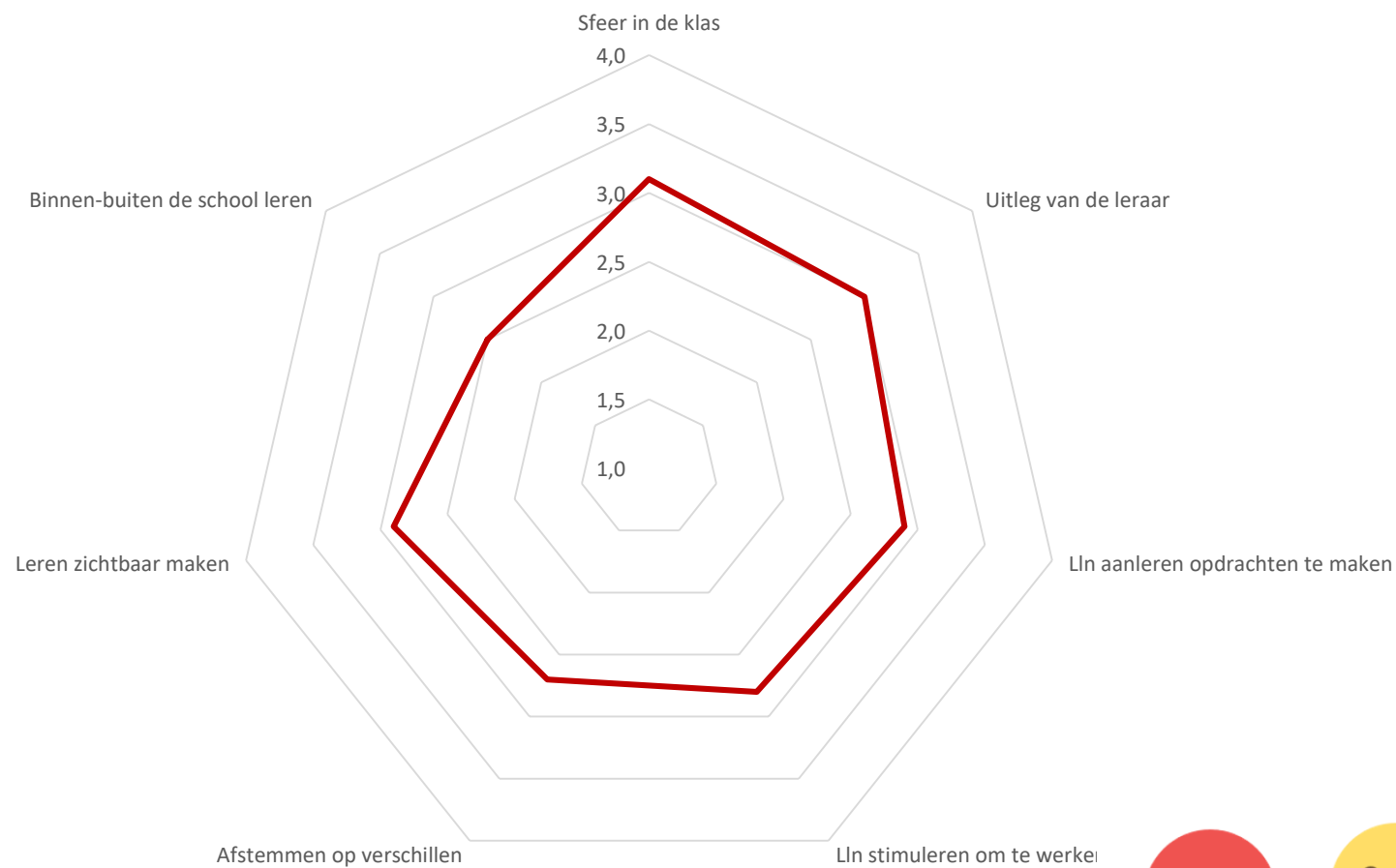
4. Zeer tevreden

SCHOOL

Leerlingen evalueren docenten: school-niveau

1. Zeer ontevreden

2. Ontevreden

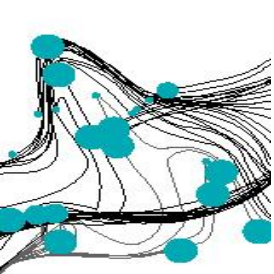
3. Tevreden

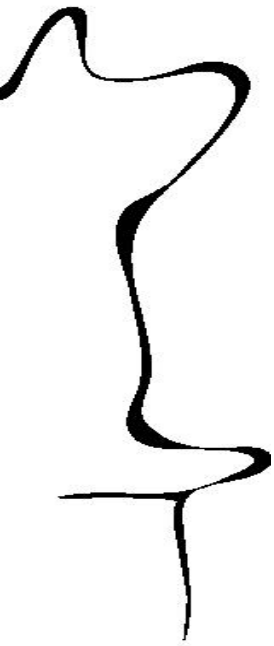
4. Zeer tevreden

Student voice, feedback gesprekken met leerlingen

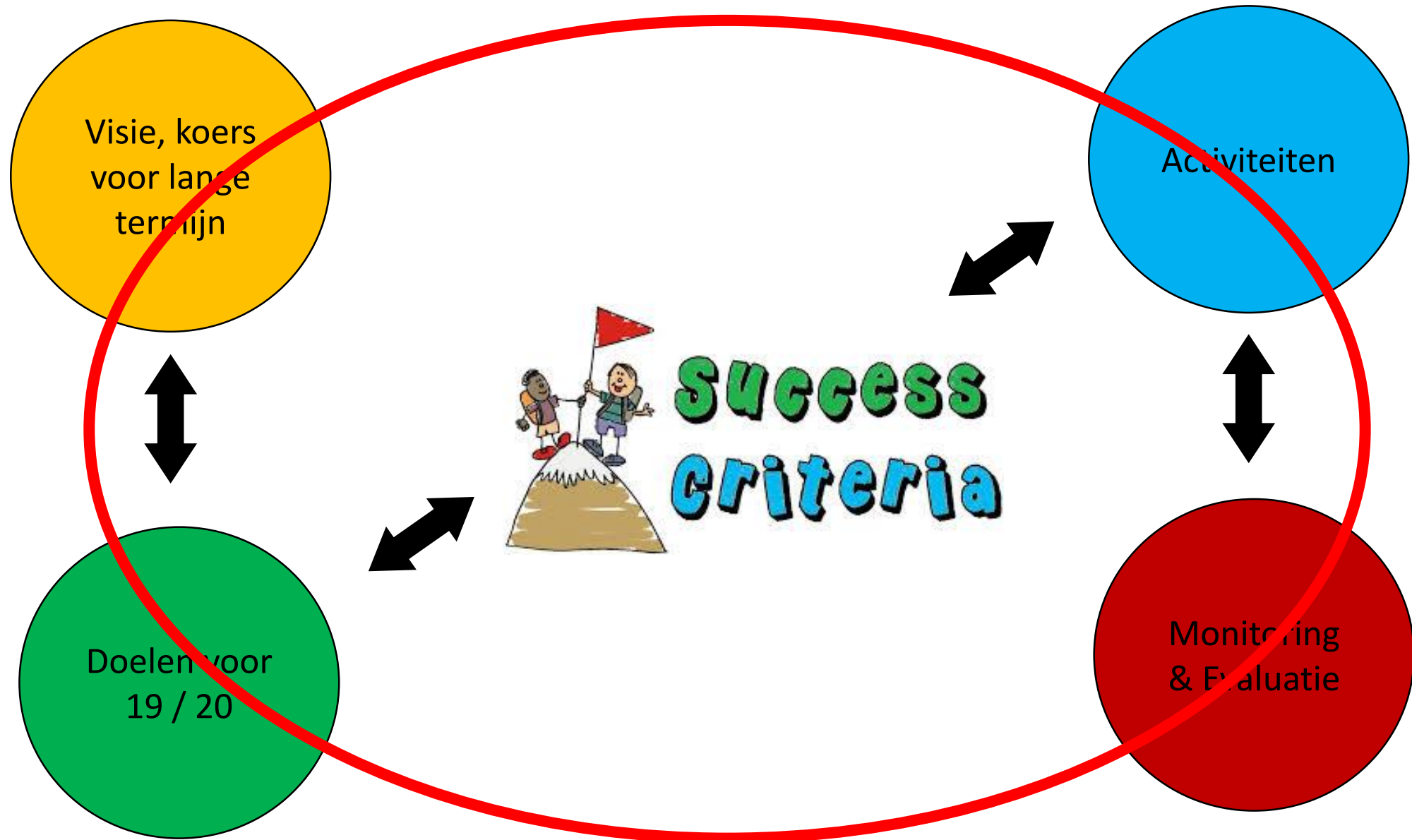

Werkt alleen in samenhang

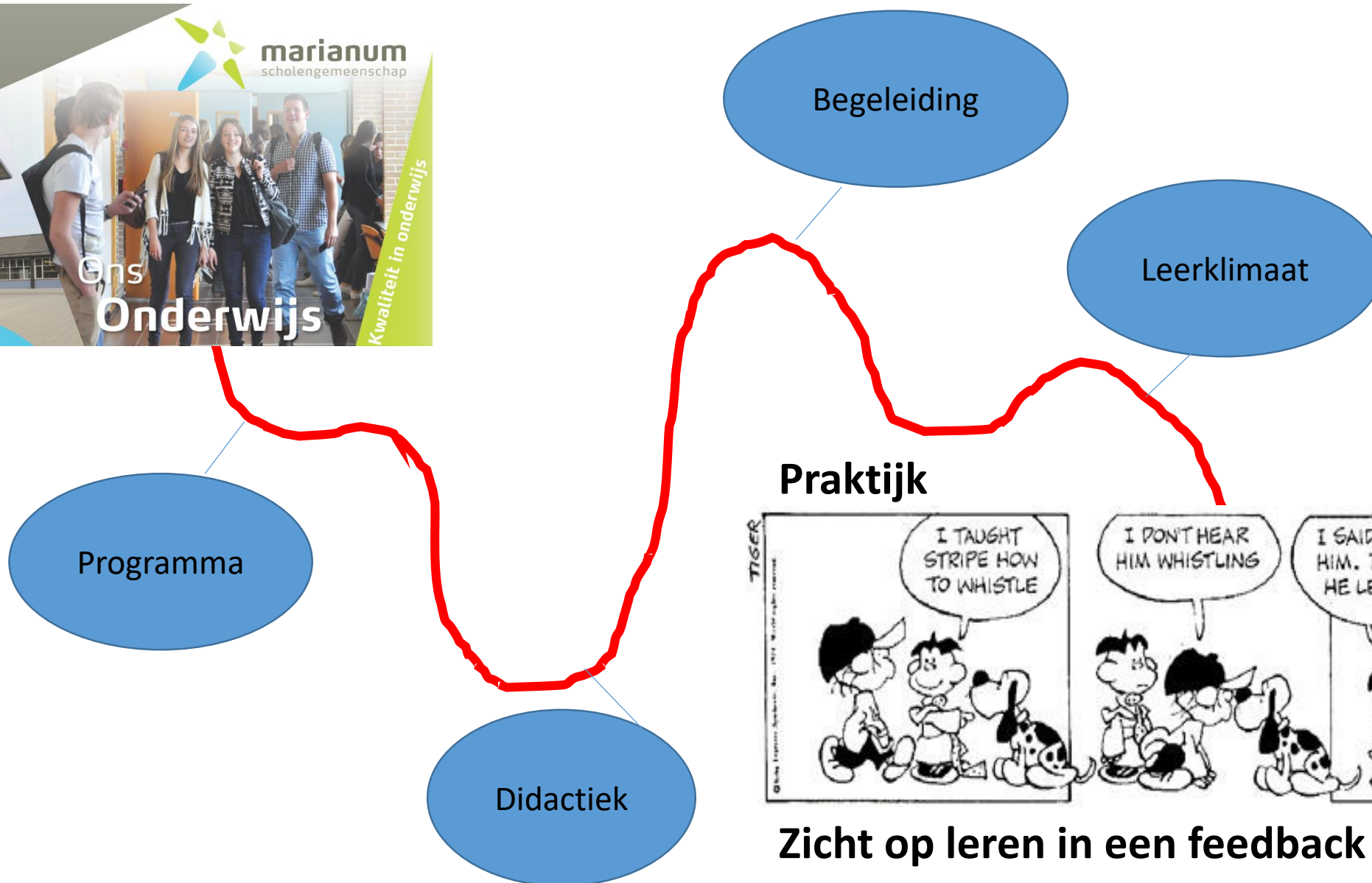
	waar werkt de leerling naar toe?	waar staat de leerling nu?	hoe komt de leerling naar de gewenste situatie?
docent	Verhelderen van leerdoelen en delen van criteria voor succes	Verzamelen van bewijs over het leren van leerlingen (toetsing)	Terugkoppeling geven gericht op verder leren
medeleerling	Begrijpen en delen van leerdoelen en criteria	Activeren van leerlingen als belangrijke informatiebronnen voor elkaar (peer-assessment)	
leerling	Begrijpen van leerdoelen en criteria	Activeren van leerlingen in het stimuleren van eigenaarschap over het eigen leren (self-assessment)	

Werkt alleen in samenhang

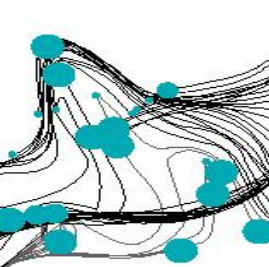

Formatief handelen als de rode draad

Visie

Zicht op leren in een feedback cultuur

BEDANKT EN VEEL PLEZIER EN SUCCES VANDAAG!!

Deze presentatie is grotendeels gebaseerd op:

-
- Kippers, W.B., Wolterinck, C.H.D., Schildkamp, K., & Poortman, C. L. (2018). Teachers' views on the use of assessment for learning and data-based decision making in classroom practice.
 - Van der Kleij, F.M., Heitink, M.C., Hoogland, I.L., Kippers, W.B., Dijkstra, A., & Veldkamp, B. (2014). *Voorwaarden voor effectieve formatieve toetsing, een praktische review*. Review Studie uitgevoerd in opdracht van en gesubsidieerd door NRO.
 - Van der Kleij, F. M., Vermeulen, J. A., Schildkamp, K., & Eggen, T. J. H. M. (2015). Integrating data-based decision making, assessment for learning and diagnostic testing in formative assessment. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 22, 324–343.
 - Wiliam, D., & Leahy, S. (2015). *Embedding formative assessment. Practical techniques for k-12 classrooms*. West Palm Beach: Learning Sciences International.
 - Wolterinck, C.H.D., Kippers, W.B., Schildkamp, K., & Poortman, C.L. (2016, April). Factors influencing the use of formative assessment in the classroom. Artikel gepresenteerd op de AERA conferentie, 9 april 2016, Washington D.C., USA.